

ЈАВНА ДИПЛОМАТИЈА У ПАРАДИГМИ ХИБРИДНОГ КОНЦЕПТА СУКОБА*

Мирослав Митровић**

Министарство одбране Републике Србије,
Институт за стратегијска истраживања

Савремени сукоби имају снажно изражен карактер неконвенционалности и концептуалног одклона од ратова који су дефинисани теоријом рата као оружаног сукоба, која је преовлађавала током протеклог века. Анализом савремених конфликта закључује се да је њихова преовлађујућа форма усмерена на претежно неоружане активности, да се оружане снаге ангажују селективно, и да је њихова превасходна улога, одвраћање потенцијалног агресора. Услови владавине глобалног тржишта утичу на развој односа које се идентификују са доминацијом економке, енергетске, медијске и сајбер елите, која је све доминантније ван власништва државе, нације. Самим тим, долази до одвајања интереса и циљева одвојених центар моћи, који нису увек усклађени са националним интересима. Оваква парадигма развоја међународних односа, карактерисана је као хибридна, динамична и асиметрична. У наведеним условима, хибридно угрожавање националне безбедности има различите појавне форме, које се условно називају хибридно ратовање, али не представљају рат у класичним смислу. Наиме, под хибридним формама нарушавања безбедности, подразумевају се неоружане форме деловања које нарушавају одбрамбене и остале стратешке способности државе у отпору агресији. У раду је обрађена теоријска анализа могућег посматрања јавне дипломатије као форме хибридног нарушавања националне безбедности кроз инструменте меке моћи.

Кључне речи: *јавна дипломатија, хибридно ратовање, национална безбедност*

Хибридно ратовање – концепт нарушавања одбрамбених способности државе

Хибридно ратовање представља актуелни израз исконске тежње за постизањем стратегијске предности у односу на противника не оружаним средствима.¹ Анализом савремених сукоба, закључујемо да имају карактеристике израсле форме четвр-

* Рад је део научно-истраживачког пројекта Института за стратегијска истраживања, „Хибридно ратовање – искуства и перспективе“.

** Др Мирослав Митровић, miroslav.mitrovic@mod.gov.rs

¹ Tzu, S., (2000) *Art of War- Chapter 3: Attack by Stratagem*, Allandale, Leicester, pp. 9.

те,² односно, пете генерације ратова.³ Може се рећи да је хибридни концепт сукоба најављен 1989. године када Линд предвиђа повећање информативног ратовања и психолошких операција, при чему наводи да: „Психолошке операције могу постати доминантне операције и стратегијско оружје у формама медијско/информативних интервенција... (при чему) главна мета ће бити подршка непријатељског дела становништва према влади и њеном ставу према рату. Телевизијске вести могу постати веома моћно оперативно оружје, моћније од оклопних дивизија“.⁴ Надаље, поједини аутори,⁵ сматрају да последњом декадом двадесетог века почиње нова ера ратовања, при чему престају ограничење у погледу средства, (оружана или неоружана), форми ангажовања снага (националне, наднационалне, мултинационалне, невладине), као и у вези са простором испољавања напада (територија, акваторија, ресурси, трговина, финансије, информације, медији, убеђења, култура, технологија, оружане снаге, политички систем). Према одређеним теоријама⁶, активности које воде ка дестабилизацији државе или промену власти у њој, са циљем успостављања стања нарушавања баланса у међународним односима и остваривања сопствених интереса, претежно неборбеним средствима, могу се назвати хибридним. Хибридне безбедносне претње су сви феномени који у себи ангажују синергијску примену конвенционалног оружја, неконвенционалних и ирегуларних тактика, терористичких аката и криминалног деловања,⁷ истовремено делујући на једном бојишту, са циљем постизања политичких циљева. Овакв концепт остваривања националних интереса се назива неконвенционално, политичко (хибридно) ратовање.⁸ Хибридне безбедносне претње се генеришу ради успостављања стања нарушавања баланса моћи у међународним односима и остваривања сопствених интереса, претежно неборбеним средствима.⁹ Ипак, неоспорна је веза и условљеност оружаных и неоружаных дејстава. Потврду за наведено налазимо у доктринарним документима за основну обуку оружаных снага САД,¹⁰ где је препознато да се актуелни конфликти не решавају само војним средствима, већ да је ради постизања успеха неопходно ангажовање свих националних капацитета: дипломатских, информативних, војних и економских. Такође, према руској војној доктрини,¹¹ модерно ратовање се описује као интегрисано ангажовање војних снага и ресурса који немају војни карактер, при чему се истиче примена мера информативног ратовања са циљем постизања политич-

² Renz, B., Smith, H., (2016) *Russia And Hybrid Warfare –Going Beyond The Label*, Finnish Prime Minister's Office, Government's analysis, pp. 5.

³ Mitrović, M., (2017) „Hibridno ratovanje i asimetrične bezbednosne pretnje“, *Vojno delo*, Beograd, 5/2017.

⁴ Lind, W., Nightengale, K., Schmitt, J., Sutton, J., Wilson, G., (1989), „The Changing Face of War: Into the Fourth Generation“, *Marine Corps Gazette*, Oct. 1989., pp. 26.

⁵ Qiao, L., Xiangsui, W., (1999) *Unrestricted Warfare*, PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing.

⁶ Kofman, M., Rojansky, M., (2015), *A Closer look at Russia's „Hybrid War“*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Cable No. 7, April 2015, pp. 5

⁷ Hofman, F., G., (2007), *Conflict in the 21st Century – The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies.

⁸ Hoffman, F., G., (2016), *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs. Hybrid Threats*, Internet: <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybridthreats/>, 12/02/2017.

⁹ Kofman, M., Rojansky, M., (2015), pp. 3.

¹⁰ Department of the Army (2008) *Field Manual No. 3-0: Operations*, Washington, DC.

¹¹ *Военная доктрина Россијској Федерациј*, Москва, 2010.

ких циљева без непосредног ангажовања војних снага, са циљем уобличавања пожељног одговора светског јавног мњења. Надаље, предвиђају се посебне форме модерних конфликта у којима ће се примењивати интегрисано деловање војним и политичким, економским, информативним и другим не војним активностима.¹² Са основом на наведеним теоријама, можемо закључити да хибридни рат не представља рат *per se*, већ облик концепта примењеног широког спектра оружаних и неконвенционалних активности, које имају за сврху остваривања стратегијске предности стране која их примењује.

Узимајући у обзир карактеристике и појавне форме хибридних облика угрожавања националне безбедности,¹³ сажето можемо сагледати области испољавања хибридних дејстава у следећим областима:¹⁴

– *Специјалне и психолошке операције*, које представљају оружани, конвенционално-неконвенционални облик ангажовања снага и средства државе.

– *Економско, енергетски и политички притисци*, су активности варијабилног времена, интензитета. При томе, економија је потенцирана као одраз државне моћи, а не експлицитно војна снага, па тиме постаје кључни субјект планирања војних операција, при чему се свеобухватна војна стратегија ослања и на ангажовање различитих економских инструмената, док се класична примена оружане силе, пројектује само када је то крајње неопходно.¹⁵

– *Информативне кампање, коришћење медија и Интернета* су активности променљивог интензитета, време примене је релативно дугорочно и зависи од постављеног циља и степена реализације активности у осталим областима. Суштина деловања у наведеној области је утицај на јавно мњење при чему се тежи ка задржавању, отклону, промени или усвајању нових ставова, као и уношењу сумње, несигурности и страха. У спровођењу кампања се користе сви инструменти пропаганде, пласирање полуистина, манипулација медијима, активности у сајбер простору, и др. Наведени снажни наступи креирања јавног мњења, значајно доприносе резултантама ефеката спољне политике, која има за циља остваривање стратегијске доминације у одређеном региону.¹⁶

– *Јавна дипломатија* је активност ниског интензитета, дугорочно оријентисана, коју чини више разнородних активности из сфере друштвеног живота, чијом се применом тежи ка креирању позитивног става према неком феномену или субјекту. Јавна дипломатија је активност која се бави утицајем на став јавности у односу на формулисање и остваривање спољне политике, обухвата међународне односе изван традиционалне дипломатије, односе јавног мњења у другим државама, инструмент је интеракције интереса појединачних интересних група и држава, прикупља, доставља и анализира мишљења у вези спољне политике и утицаја на њено спровођење, инструмент је комуникације између професионалних служби, као што су

¹² *Военная доктрина Россијској Федерациј*, Москва, 2014.

¹³ Mitrović, M., (2017) „Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње“, *Војно дело*, Београд, 5/2017.

¹⁴ Mitrović, M., (2017) „Економски и енергетски аспекти хибридног угрожавања националне безбедности“, *Војно дело*, Београд, 6/2017.

¹⁵ Taillard, M., (2012) *Economics and modern warfare*, Palgrave Macmillan.

¹⁶ Mitrović, M., (2017) „Потенцијали утицаја интересних група на спољну политику САД – случај „Косово“, *Зборник Матиче српске за друштвене науке*, бр.162-163.

дипломате и инострани кореспонденти и представља процес интеркултурне комуникације.¹⁷ Такође, јавна дипломатија је у директној вези са појмом меке моћи, при чему је она заснована на неопипљивим и индиректним утицајима какви су култура, друштвене вредности и идеологија.¹⁸

Јавном дипломатијом се утиче на промену опште перцепције којом се постиже стање у јавном мњењу, да чак и лоше донесене одлуке, представљају опште прихваћену појаву од домаће јавности, али и да се негативни и критички ставови према спољном ентитету који спроводи офанзивно јавно дипломатско деловање, препознају од унутрашње јавности, као напад на сопствени идентитет и интересе.

Из свега наведеног, закључујемо да је јавна дипломатија област значајног деловања хибридног концепта нарушавања националне безбедности.

Јавна дипломатија – појам и развој

Може се рећи да је термин јавна дипломатија, који се интензивно користи у међународним односима, контрадикторан, да изазива осуде али и конотације ефикасног инструмента утицаја на позицију нације, односно државе. Такође, јавна дипломатија је као појам у савременим међународним односима релативно млад. Међутим, у историјској перспективи, не може се оспорити постојање активности које корелирају са јавном дипломатијом, али су у одређеним раздобљима носили другачије називе. Наиме, парадигма њеног постојања кроз историјски континуум међународних односа, њене релација са пропагандом, односима са јавношћу, филантропијом, социјалним маркетингом, изградњом и ширењем националног идентитета као пожељне и усвојене вредности (*national branding*), лобирањем и другим појавама, препознаје се у историјском контексту постојања најранијих међународних односа. Према одређеним ауторима, она има своје место у међународним односима још од библијских времена, односно да постоји од када и дипломатија. Међународни односи античке Грчке, Рима, Византије, Италијанске Ренесансе, преко активности кардинала Ришелјеа и Луја XIV, младе Америчке државе, па и пост Отоманске, Ататуркове искорак према новом имиџу Турске, доводе нас до примене јавне и класичне дипломатије у средиште прошлог века. Према ученој временској трансверзали постојања феномена, ка да се говори о јавној дипломатији, можемо је назвати и „старо вино у новој боци“.¹⁹

На коришћење израза „јавна дипломатија“ може се наићи у документима током деветнаестог века, у дипломатским препискама Велике Британије и САД,²⁰ САД и

¹⁷ Cull, N., *Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase*; Internet: <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/16/02/2017>.

¹⁸ Nye, J., (1990) „The misleading metaphor of decline“ *The Atlantic Monthly*, March 1990.

¹⁹ Melissen, J., (2005). *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*, in ed. Melissen, J., *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan.

²⁰ Сматра се да је најранији пример коришћења фразе „јавна дипломатија“, заправо је забележено у лондонском *Times*, јануара 1856.године и односи се превасходно на критику наступа председника САД Френклина Пиерце (*Franklin Pierce*). У коментару се у критичком контексту говори о томе да представник САД мора, да „ако жели да остави утисак на нас (Британце), мора такође да пружи пример сопственом народу, а за то постоји неколико примера, који се могу схватити као јавна дипломатија“. [“The American president with a laudable desire,” *Times* (London), January 15, 1856, pp 6].

Доминиканске Републике,²¹ и почетком двадесетог века, посебно током Првог светског рата,²² у вези са мировним преговорима,²³ током и у завршним фазама рата.²⁴

Ипак, сви наведени примери указују на не систематизовано и уопштено коришћење речи јавна дипломатија, за разнородне и већином традиционалне форме дипломатског наступа, при чему се у контексту коришћења израза алудира на потребу транспарентности наступа класичне, конвенционалне дипломатије.

Настанак савремене јавне дипломатије у вези је са нараслом потребом САД да у јеку Хладног рата, одговори концептуално и организационо, на све доминантније ширење утицаја снажног пропагандног наступа комунистичке идеологије широм света и заштите свог експанзионистичког националног идентитета. У организационом смислу, САД су 1953. г. формирале Информациону агенцију САД (United States Information Agency – USIA), са задатком да разуме, информише и утиче на страну јавности са циљем промоције националних интереса и ширег дијалога. Посебни циљеви билу су: да објасни и заступа политике САД са сврхом остваривања кредитбилне и управљиве спољне политике; Да учини доступним информације о званичним политикама САД, њеним грађанима, вредностима, и институцијама које утичу на креирање политика; Да промовишу доприносе грађана САД у међународним оквирима помажући им у успостављању дугорочних веза са сродним и сличним организацијама у иностранству; Да саветује Председника САД и остала тела која креирају спољну политику, у ком смеру усмерена спољна политика може највише допринети положају САД.²⁵ Активности које су произилазиле из наведених циљева су: постављање представника за јавне послове у свакој амбасади; објављивање књига и часописа; дистрибуција америчких филмова и програма; спонзорство турнеја америчких играчких и музичких група; уметничке изложбе; програми размене студената; спонзорства, предавања америчких аутора и интелектуалаца.²⁶

²¹ Прво помињање јавне дипломатије у форми међународног односа САД, бележи се у писању *New York Times*, јануара 1871 године, у извештају са критиком става Конгреса у вези споразума са Доминиканском Републиком, где се истиче потреба за "отвореном, јавном дипломатијом" ("open, public diplomacy"). ["Forty-First Congress, Third Session," *New York Times*, January 20, 1871, pp 2]

²² У листу *Boston Herald* се даје критички осврт на "Sussex Pledge" (Sussex Pledge), Немачке декларације из маја 1916. године поводом ограничавања подморничког ратовања, где се каже "једно од зала јавне дипломатије је неопходност наставка размене писاما, у којој одговорне главе сваке нације морају да сачувају образ пред сопственом нацијом а истовремено да сврсисходно комуницирају са другом страном" ["An Understanding of the German note," *Boston Herald*, May 9, 1916, pp. 12].

²³ *Washington Post* спомиње "јавну дипломатију" први пут у децембру 1917. године у коментару на Руско-Немачке мировне преговоре, где се каже да "ништа не може потрести зидине од оружја као нова јавна дипломатија" ["Berlin Socialist organ calls program too vague," *Washington Post*, December 28, 1917, pp. 4]

²⁴ Фебруара 1918. председник САД, Вилсон у говору пред Конгресом, износи тзв. "Четири принципа", и констаује да канцелара Немачке, Георг вон Хертлинг, "прихвата принципе јавне дипломатије" ["President's address to Congress a reply to Hertling's and Czernin's peace terms," *Washington Post*, February 12, 1918, 5]

²⁵ Vivien S. Walker, "From the Bottom of Our Souls, We Hate You": the Challenge for American Public Diplomacy Today, *Diplomatic Academy Proceedings*, Vol. 9, No. 1, Diplomatic Academy, Zagreb 2012, pp. 17.

²⁶ На самом врхунцу Хладног рата, Агенција је имала буџет од од око 900 милиона долара и 12 000 запослених, 275 канцеларија у више од 100 држава на свеу. Током 90-тих година прошлог века, процењено је да је САД победила у Хладном рату и да Агенција више не треба да постоји, па је Конгрес САД 1999. године укинуо, а њене надлежности у већини пренео на Стејт Департамент. Види: Денис Вилкок, Глен Камерон, Филип Олт, Ворен Ејџи, *Односи с јавношћу – Стратегије и тактике*, Економски факултет, Београд, 2006, стр. 394.

Поред тога, да би се поимање јавне дипломатије енергично одвојило од негативне конотације пропаганде, као синонима за нацистичко „опијање душа“ и концепта снажне промоције комунистичке идеје, означене као комунистичка пропаганда, развијен је теоретско – појмови оквир тумачења новог концепта утицаја на инострано јавно мњење. Тако савремено тумачење јавне дипломатије, 1965. г. бива уоквирено „креативним изразом“ Едмонда Гулиона,²⁷ према коме се јавна дипломатија објашњава као активност која „... се бави са утицајем на став јавности у односу на формулисање и остваривање спољне политике. Обухвата међународне односе изван традиционалне дипломатије; обрађивањем односа јавног мњења у другим државама; интеракција интереса појединачних група и држава; достављање анализа и мишљења у вези спољне политике и утицаја на њено спровођење; комуникација међу професионалним комуникаторима, као што су дипломате и инострани коресподенти; (представља) процес интеркултуралне комуникације“.²⁸ И друге државе, у свету после Другог светског рата, креирају наступе своје јавне дипломатије, као на пример Немачке, (*politische Öffentlichkeitsarbeit*), Француске (*politique d'influence*), Холандије (*publieksdiplomatie*) и других.²⁹ Може се закључити, да су овакви напори утицали на креирање општег амбијента помирења и уравнотежења концензуса око основних Европских вредности, које су касније постале основ за формирање ЕУ. Анализом деловања држава у областима промоције и заштите сопственог имиџа у међународном окружењу, закључујемо да је читав ера Хладног рата обележена снажним примерима јавно дипломатског наступа. Такође, са становишта генерисања геополитичких процеса крајем 80-тих година прошлог века, може се рећи да је СССР и комунистичка идеја поклекнула пред снажним јавно дипломатским наступима запада, посебно САД. Надаље, у промени опште слике о националном идентитету, у посткомунистичкој ери остваривања новог идентитета нација и ојачавању позиција у фази преговора о чланству у ЕУ, уочавају се јавно дипломатски наступи Хрватске, Бугарске, Румуније и Турске.³⁰ Јавна дипломатија у савременом контексту не представља дипломатију у јавности, као што је раније приказано, већ дипломатију са јавношћу.

У основи, разлике између традиционалне и јавне дипломатије су веома јасне: класична дипломатија представља релације између представника држава или дугих међународних организација, док јавна дипломатија својим деловањем таргетира општу, најширу јавност, специфичне групе, организације на нивоу друштва и појединце. Односно, традиционална дипломатија посматра међународне односе кроз интеграције симетричних субјеката, институција, а јавна дипломатија је по карактеру веома асиметрична. Такође, јавна као и тајна дипломатија³¹ је усмерена на остваривање

²⁷ Едмунд Гулион је тада био декан Флечер школе за право и дипломатију (*Fletcher School of Law and Diplomacy*) са *Tufts University*, из Бостона. Гулион је имао каријеру дугогодишњег службеника Министарства спољних послова САД, и једна је од оснивача Центра за јавну дипломатију под називом *Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy*.

²⁸ Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy before Gullion - The Evolution of a Phrase*, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, New York, 2009, pp 19-22.

²⁹ Jan Melissen, 2005, стр. 13.

³⁰ Jan Melissen, 2005, стр. 14.

³¹ Dragan Kolev, "Тајна дипломатија и интересне сфере: пример Балканског полуострва", *Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije*, Banja Luka, Godina VI, broj II, str. 359-379, 362-363, 2016.

интереса у одређеном региону или према одређеној држави, са тежиштем на најширој сфери утицаја. При томе, може се рећи да је „интересна сфера простор (подручје) интереса појединих држава, односно подручје (територија) над којим се настоји успоставити (или је већ остварена) контролу и утицај. Дакле, интересне сфере могу да обухватају читаву или само део неке државе, али и неколико држава“.³²

Јавна дипломатија се заснива на деловању према страниј публици, стратешким приступом који је организован на начин који није линеарна као класична, институционална дипломатија. Наступ је динамичан, флексибилан, про активан, енергичан, често без крутих норми и форми комуникације, заснован на потенцијалним жељама, фрустрацијама или интересовањима јавног мњења или групе. Јавна дипломатија је директно условљена глобализацијом и технолошким развојем у области комуникација. Измештање интересног управљања из домена надлежности државе према мрежним концептима различитих центара моћи, уз задржане релације са националним интересима ради евентуалне потребе коришћења „тврде моћи“, представља парадигму савременог концепта јавне дипломатије. Савремена јавна дипломатија је заснована на двосмерној комуникацији и интеракцији, чиме је јасно одвојена од пропаганде у њеном најужем смислу. Ипак, пошто утиче на креирање позитивног мњења становништва једне државе према другој, не може се, посебно у анализи примењених инструмената, јасно одвојити јавна дипломатија од најширег тумачења пропаганде. Надаље, сложености савременог тумачења јавне дипломатије доприноси и актуелни приступ феномену, који савремену јавну дипломатију одваја од линијског разумевања тенденције утицаја на спољашње јавно мњење. Наиме, сматра се да јавна дипломатија, пре свега због сложености, међузависности, савремених медија и ефикасног утицаја, има веома важну улогу у креирању унутрашњег јавног мњења и да је (*public diplomacy*) у директној вези са потребом афирмације и позитивног одијума према јавним пословима администрације (*public affairs*).³³

Јавна дипломатија је често директно идентификована са „меком моћи“³⁴. Може се рећи да је идеја за утемељење оваквих ставова иницирана снажним утицајем који је остварио Нај са својим радовима. Наиме, он је идентификовао моћ са способношћу утицаја на понашање других људи са циљем постизања за нас пожељних ефеката, те да су три могућа начина да се наведено постигне: (1) принуда помоћу претњи; (2) промене у понашању и навикама заснованим на материјалним мотивима; (3) сарадња и изазивање атрактивности и привлачности.³⁵ Према њему, јавна дипломатија се идентификује са „меком моћи“ због капацитета снажног, неопипљивих и индирект спољнополитичког утицаја у домену културе, друштвених вредности и идеологије.³⁶

³² Исто, стр. 363.

³³ Ashvin Gonesh, Jan Melissen, *Public, Diplomacy: Improving Practice*, Netherlands Institute of international relations, 2005.

³⁴ Nancy Snow, *Rethinking Public Diplomacy*, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, New York, 2009.

³⁵ Joseph S. Nye Jr., *The powers to lead*, Oxford University Press, New York, 2008.

³⁶ Joseph S. Nye, Jr., "The misleading metaphor of decline," *The Atlantic Monthly*, March 1990.

Ипак, постоје мишљења да јавна дипломатија нипошто није „мека моћ“, јер у себи, у савременом амбијенту примене, артикулише широку лепезу нимало „меких“ инструмената, као што су политички дијалози, трговина и инвестиције, успостављање веза са организацијама и групама цивилног друштва које нису под контролом унутрашњих инструмената креирања јавног мњења, али и управљање сукобима, превенције сукоба или војне интервенције.³⁷ Оваква тумачења веза и утицаја јавне дипломатије са наведеним појавним формама деловања који се протежу од политичке економије, преко геополитике и оружаних интервенција, доприноси хибридности јавне дипломатије. Општи је закључак да је јавна дипломатија усклађена са спољном политиком државе, и треба да буде профилисана средњорочним циљевима и дугорочним пројекцијама интереса. Јавна дипломатија се најбоље израђује на основама поверења, кредибилитета и на дугорочној бази заснованих односа. Неке од карактеристика савременог приступа јавној дипломатији:

- Одбијање од поједностављене идентификације са пропагандом, пре свега на основу различитости у обрасцима комуникације. Наиме, јавна дипломатија представља форму двосмерне комуникације и изражене „бриге“ за слушаоца, његова интересовања, жеље, потребе.

- Концептуалан приступ креирања позитивног имиџа, јавне слике, нације. Савремене комуникалошке дисциплине у овој области се значајно ослањају на концепте савремених маркетиншких дисциплина, усмерених на промену опште слике нације (*nation-branding, nation re-branding*).

- Културна размена, заснована на широком приступу помиња културе кроз уметност, све форме културног деловања, новинарства, научних и истраживачких пројеката, дебата. Наведени односи су у веома блиској вези са новонасталим друштвеним, економским и политичким релацијама и интересима.

Сажето, можемо рећи да је јавна дипломатија настојање међународних субјеката ка управљању међународним односима преко утицаја на страно јавно мњење.³⁸ Сагледавајући наведено, може се закључити да јавна дипломатија, поред информационих и психолошких операција и јавних послова, представља једну од основних ослонаца националне комуникацијске стратегије.³⁹ Такође, ширина захвата активности и субјеката, као и последице и резултати које се њоме постижу, оправдано сврставају јавну дипломатију у области деловања хибридног нарушавања националне безбедности, односно, идентификују је је са хибридном формом остваривања националних интереса.

Јавна дипломатија у функцији стратегијских интереса државе

Јавна дипломатија свакако има за сврху утицај једне државе или организације на одређену интересну територијалну зону, ојачавањем општег позитивног поимања, изградњом кредибилитета, остваривањем нових и ојачавањем постојећих веза

³⁷ Jan Melissen, 2005, pp.14.

³⁸ Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Figueroa Press, Los Angeles, 2009.

³⁹ Philip M. Taylor, *Public Diplomacy and Strategic Communications*, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, New York, 2009, pp 14.,

са најширим јавним мњењем у интересној зони. Према Хенриксону, јавна дипломатија представља сет координисаних приступа у остваривању политичких интереса државе, које се спроводе у оквиру стратегија консолидације, обуздавања, пенетрације, повећања и трансформације, у конкретном случају односа циљног јавног мњења према држави, нацији или неком другом ентитету који спроводи јавно дипломатску активност.⁴⁰

Према Манхајму, јавна дипломатија има за циљ и утицај на јавно мњење и стање свести нације а ради остваривања спољно политичких интереса (Manheim, 1994)⁴¹. Јавна дипломатија се доводи у везу са остваривањем предности у области одбране и безбедности у радовима Пари и Корнблуха⁴², Дао и Шмита⁴³ и Дизарда⁴⁴, чиме се додатно подржава аргументација њене функције у хибридном концепту остваривања националних интереса. При том, анализом примера из савремене праксе, могу се уочити два приступа организацији кампање јавне дипломатије. Проактивна кампања тежи да усмери, оријентише јавно мњење ка жељеном стању. Реактивна јавна дипломатија нема намеру да осваја, побеђује, већ да отклања последице и ублажава ефекте туђе, проактивне јавне дипломатије. Контрола штете и смањење или минимализација утицаја, односно стално, перманентно присуство кризе. Може се закључити да је јавна дипломатија значајно средство остваривања стратешких интереса државе у арена међународних односа. Поједини аутори су мишљења да, недовољно сагледавање или игнорисање рушилачких могућности савремених облика јавне дипломатије, при чему је обједињено називају „мека моћ“, директно може да угрози безбедност поједине земље па и региона у целини. При томе, утицај је заснован глобализацији медија, који води ка планетарном уједначавању мишљења и укуса путем избора и унифицирања информација. Концентрацијом и централизацијом медија, политички центри моћи непосредно утичу на пласирање жељених информација и тако дизајнирају свакодневицу према одређеном моделу, при чему су сателитске телевизијске станице и Интернет ограничили монопол држава на управљање информацијама на сопственој територији.⁴⁵

Конкретније, јавна дипломатија има за циљ да промовише националне интересе кроз разумевање, информисање и утицај на јавно мњење, са циљем остваривања интереса влада, компанија, организација или других интересних ентитета. Самим тим, јавна дипломатија заузима стратегијском место у планирању активности држава које имају за циљ дугорочно пројектовање националних интереса. Уз претпоставку да је национална безбедност од виталног значаја за сваку државу, логично се намеће закључак да јавна дипломатија има утицаја и на област одбране и

⁴⁰ Alan K. Henrikson, *What Can Public Diplomacy Achieve?* Netherlands Institute of International Relations, 2006.

⁴¹ Jarol B. Manheim, *Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy: The Evolution of Influence*, New York: Oxford University Press, 1994.

⁴² Robert Parry and Peter Kornbluh, "Iran-Contra's Untold Story," *Foreign Policy* 72 (Autumn 1988): 3–30.

⁴³ James Dao and Eric Schmitt, "Pentagon Readies Efforts to Sway Sentiment Abroad," *New York Times*, 19 February 2006.

⁴⁴ Wilson P. Dizard, Jr., *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency* (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2004).

⁴⁵ Мирослав Б. Младеновић, Јелена Г. Пономарева, „Мека моћ“ Русије – услов њеног геополитичког успона, Београд: Српска политичка мисао, 1/2016год. 23. vol. 51, стр. 11-29.

безбедности нације. Тиме јавна дипломатија оправдава функцију области хибридног начина остваривања националних интереса у сфери одбране и безбедности.

Поља утицаја јавне дипломатије су широка и имају снажне корелације са најширим спектром друштвених активности: религија, култура, образовање, невладине организације, уметност, покрети грађана, политичке партије. Форме деловања су такође веома разнолике и крећу се од спонзорства, филантропије, организационе и техничке помоћи, донација, организације заједничких наступа, гостовања итд. Деловање није потпуно без адекватне промоције за шта се обилато користе медији и Интернет пространство. При томе, либералан приступ власништву омогућава да се медији у интересној зони формирају посредно или директно, тако да се постиже директан канал комуникације. Поред тога, приметан је феномен узајамног коришћења латералних области (економије, енергетике, религијских и културних веза) са сврхом креирања поруке која има за циљ јавно дипломатски ефекат.⁴⁶ Један од најснажнијих канала реализовања јавне дипломатије свакако су медији. Наиме, показало се да снажне војне машинерије не носе увек за собом и позитиван одијум код јавности, чак ни домаће. Наиме, Леонард наводи да „су сукоби у Авганистану и на Косову показали да се моћне војне коалиције могу наћи пред поразом, не на терену већ на пољу медијске борбе за јавно мњење“.⁴⁷ Према њему, јавна дипломатија има за превасходну сферу деловања у три сфере: политичко – војној, економској и друштвено – културној. Надаље, аутор условљава форму са временом деловања, при чему јавно дипломатске активности у напред наведеним областима идентификује као реактивне, са оквирном трајања од неколико сати или дана, про активне, које се спроводе данима или недељама и активности на развоју односа, које су дугорочне и могу се спроводити годинама.⁴⁸

Свакако се можемо сложити са закључком да се јавна дипломатија трансформисала од „борбе за свест и човекову вољу“ у „освајање срца и свести“.⁴⁹ Још је у периоду после Другог светског рата стасала спознаја значај морала цивилног становништва у форми фактора деловања војних оператива, односно, морал становништва се идентификује са војним циљем.⁵⁰ Овака став, међутим, снажно корелира са психолошким операцијама и са становишта савремене јавне дипломатије се може посматрати као ужи и начелни приступ који је условљен са ангажовањем оружаных снага, а у актуелном концепту, блиско повезана са специјалним операцијама у функцији хибридног деловања. Да је и у теорији али и планирању дошло до раздвајања појмова психолошких операција као дела акција оружаных снага од деловања софистицираним средствима у време мира, указује Кенанов план „организованог политичког ратовања“ из 1948. године. Према овом плану, нарастајућа моћ и утицај Совјетског Савеза захтева мобилизацију свих националних потенцијала

⁴⁶ Интернет портал Кремлин: "Срби и Руси браћа заувек: Братске односе Србије и Русије не може нико покварити а ево и зашто", <http://kremlin.rs/crби-и-руси-браћа-заувек-братске-однос/27/03/2017>.

⁴⁷ Mark Leonard, *Public Diplomacy*, The Foreign Policy Centre, London, 2002, pp. 3.

⁴⁸ Mark Leonard, pp. 11.

⁴⁹ Matthew C. Armstrong, *Operationalizing Public Diplomacy*, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, New York, 2009, pp. 64.

⁵⁰ Edward H. Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan & Co., 1946.

САД, укључујући политичке савезе, економске мере, „белу“ пропаганду, прикривена подршка страним елементима, „црно“ психолошко ратовање и охрабривање илегалних форми отпора у земљама које су у интересној зони Совјета, као и охрабривање субверзивних делатности и политичких револта.⁵¹

Средином осамдесетих година прошлог века, јавна дипломатија се позиционира као инструмент ефикасног стратешког утицаја на потенцијално слабе тачке националне моћи државе: морал нације и квалитет дипломатије.⁵² Јавна дипломатија је својим развојем, омогућила да се значајан утицај на остваривање сопствених интереса у свим сферама, па и области националне безбедности, помери са терена силе на терен идеја и међународног убеђивања.⁵³

У зачетку развоја идеје, јавна дипломатија је препозната само као функција подршке или припреме војних операција САД, и идентификује се са психолошким операцијама. Овакав приступ је заснована на тадашњим лимитираним средствима комуникације. Међутим, глобализација и технолошка револуција у сајбер простору, допринеле су да комуникације не зависе од географске удаљености или забрана и цензура. Постоје мишљења да је информација практично савремени центар гравитације, сумарна тачка у којој се сажимају централне силе које теже да постигну синергију утицаја на све ставове (пријатељске, противничке и неутралне).⁵⁴ Коришћење културних, уметничких садржаја и управљање информацијама средином прошлог века, интензивно је спроводено од стране ЦИА,⁵⁵ и коришћено је како за креирање јавног мњења, тако и за офанзивно деловање спољне политике у форми стратегијско вођених операција ради промене режима у појединим државама.⁵⁶

На нивоу коалиционих снага, и пројектованог ангажмана у одређеним операцијама, може се посматрати постојање Коалиционог информационог центра (*Coalition Information Centers – CIC*), у оквиру кампање у Авганистану 2001. године, који је формиран од стране САД и Велике Британије, да на основу позитивних искустава примењених током НАТО кампање на „Косову“, оснажи и у потпуности представи поруку „рат против терориста не ислама“ у међународном окружењу али и у домаћој јавности, ка-

⁵¹ Опширније у : Angel Rabasa et al., *Building Moderate Muslim Networks*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2007.

⁵² Hans J. Morgenthau, Kenneth W. Thompson, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 6th ed., New York: Knopf- Random House, 1985.

⁵³ Kenneth Alan Osgood, *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*, Lawrence: University of Kansas, 2006.

⁵⁴ Antulio J. Echevarria, "Clausewitz's Center of Gravity: It's Not What We Thought," *Naval War College Review* LVI, no. 1 2003.

⁵⁵ ЦИА је имала активности публиковању књига, магацине и часописа, финансирала програме Радио слободне Европе током 50-тих и 60-тих година прошлог века са циљем ширења дезинформација. Операција је трајала до њеног откривања 1977. године. Види: Wilson P. Dizard, Jr., *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2004.

⁵⁶ Канцеларија за Стратегиски утицај ја као део Сектора за националну одбрану, током 80-тих година прошлог века, својим медијско - информативним и другим неоружаним средствима вршила активну подршку антикомунистичким покретима у Латинској Америци, све до откривања, 2002. године, када је анводно престала сарадом. Види: Robert Parry, Peter Kornbluh, "Iran-Contra's Untold Story," *Foreign Policy* 72 (Autumn 1988): 3–30; и : James Dao, Eric Schmitt, "Pentagon Readies Efforts to Sway Sentiment Abroad," *New York Times*, 19 February 2006.

ко би се остварила што снажнија подршка унутрашњег јавног мњења.⁵⁷ Међутим, овакав приступ је са стратешког становишта нефункционалан, јер не одговара на потребу креирања капацитета који ће континуално моћи да: поставља тематске област, има стабилне ресурсе за краткорочне и дугорочне операције и даје легитимитет и институционални оквир практичарима јавне дипломатије за вођење операција.

Као пример институционалног приступа организовању функције јавне дипломатије у функцији националне безбедности може послужити и пример САД. Наиме, 1983. године, директивном председника САД која носи назив „Управљање јавном дипломатијом у вези са националном безбедношћу“, под помоћником председника за националну безбедност, формирана је Специјална група за планирање (Special Planning Group – SPG) у чији састав су ушли државни секретар, министар одбране, директор информационе агенције, директор агенције за међународни развој, и помоћник председника за комуникације. Група је била одговорна за планирање, усмеравање, координацију, и надгледање имплементације активности јавне дипломатије, са циљем најшире подршке националној безбедности. Група ј састављена од четири комитета, који су имали делегиране посебне надлежности у одређеним областима:

– Комитет за јавне послове (Public Affairs Committee), задужен за планирање и координацију јавних послова Владе САД у вези са националном безбедношћу, као што су говори државних званичника и организација специјалних догађаја који третирају политичке теме које имају спољно политички утицај и које се односе на националну безбедност.

– Међународни информациони комитет (International Information Committee) одговоран за међународне информативне кампање који се тичу националне безбедности. Комитет је развијао посебне комуникацијске стратегије усмерена на одређена питања или географске области.

– Међународни политички комитет, (International Political Committee) одговоран за међународно политичко деловање у функцији националне безбедности САД. У оквиру активности су међудржавна економска помоћ, тренинзи и организациона помоћ страним владама и приватним групама ради оснаживања демократије. Овај комитет је имао блиску сарадњу са осталим елементима спољне политике из области дипломатије, економије и оружаних снага, али и пословном заједницом, универзитетима, филантропским организацијама, политичким партијама, новинарским кућама, медијима и другим. Посебан циљ овог комитета је био промоција демократије, посебно у државама које су оцењене као тоталитарне и агресивне, односно као одговор на агресивне наступе Совјета, са усмереном пажњом на предвиђање будућих догађаја и планирању превентивног деловања.

– Међународни емиторски комитет (International Broadcasting Committee), одговоран за међународне емисионе послове спонзорисане од стране САД, планирање модернизације и техничког унапређивања емисионе технике и капацитета, планирање превентивног деловања у вези са ометањима и развој директне емисионе стратегије засноване на сателитским и директним ТВ емитовањима.⁵⁸

⁵⁷ John R. Kelley, *Between “Take-offs” and “Crash Landings”*, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, New York, 2009, pp. 72-106.

⁵⁸ NSDD No. 77, *Management of public diplomacy relative to national security*, 1983. Interent: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/31/03/2017>.

Институционални приступ САД упућује да се јавно дипломатском наступу при- даје значајна и стратегијски усмерена пажња, у функцији спољно политичких инте- реса и деловању у области националне безбедности. Оправданост оваквог присту- па аргументује се резултатима које је САД остварила у током друге половине 80 – тих година прошлог века, дефинитивним рушењем Совјетског Савеза и почетка до- минације САД на глобалној сцени у форми једине супер силе током деведесетих година прошлог века.

Остваривање националних циљева путем примене јавне дипломатије, почетком двадесет првог века, спознато је и примењује се и од стране Русије. При томе, мо- же се закључити да Русија има веома савремен, динамичан и про активан однос у креирању и примени инструмената јавне дипломатије. Наиме, према званичном опредељењу за Русију је јавна дипломатија као инструмент „меке моћи“ допуна традиционалној дипломатији и постаје њен интегрални део у настајању да се остваре спољнополитички циљеви. При томе, подразумевају се инструменти који се односе на најшире цивилно друштво, као и различите варијације технолошких средстава и на њима заснованих стратегија од информационаих и комуникацијских кампања, до хуманитарних и других.⁵⁹

У јавно дипломатском наступу великих држава које имају аспирације да се остваре као велике силе, интонирани су следећи наступи: образовање,⁶⁰ хумани- тарна помоћи и коришћење посебних програма финансијске помоћи,⁶¹ изучавање језика,⁶² култура, организација клубова пријатељстава, подршка невладиним орга- низацијама, спонзорство политичким партијама и покретима итд.

У концептуалном смислу, можемо се сложити са ставом да је један од најефика- сних и најпрефињенијих начина „заузимања територије противника“ у савреме- ним условима, информацијски рат, где се посредством пласирања информација одређене усмерености, ствара нова политичка реалност, која се често испољава као негирање државног утицаја у информативној области и културној сфери. Нада- ље, „линија „фронта“ информатичког рата, пролази кроз сазнајну сферу индивидуе; његов основни циљ је човечји разум, његова когнитивна сфера. Конкретни утицај

⁵⁹ Ministry of Foreign Policy of the Russian Federation, Foreign Policy Concept of the Russian Federation, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248;21/02/2017.

⁶⁰ По подацима за 2014. годину (ISSARC), у Сједињеним Америчким Државама школовало се више од 800 000 страних студената, у Великој Британији – преко 300 000, у Аустрији – око 150 000 итд (према: International Student, Study Aboard Resource Center. URL: <http://www.internationalstudent.com/12/01/2016>). На другу страну, према резултатима истраживања из фебруара 2015. године, укупан број страних студена- ната у Руским високообразовним установама достигао је цифру од 186 606, од чега највећи део припада ЗНД (Казахстан - 28,8%, Белорусија - 9,4%, Украјина - 8,5%, Туркменистан - 8,4%, Узбекистана - 8%, и око 5% грађани Азербејџана, НР Кине, Таџикистана, Молдавије и Индије. (према: Михаил Маљихин, Рос- сийские вузы увеличат прием иностранных студентов, *Ведомости*, Москва, 19. фебруар 2015.)

⁶¹ Широки дијапазон помоћи у својству јавно дипломатског наступа може се видети на приему Аустрије, која је само у периоду 2013 – 2014 на подршку билатералним програмима потрошила преко 5 милијар- ди долара. (Интернет: <https://www.worldvision.com.au/>).

⁶² Државни институт руског језика А.С. Пушкин, својим програмом „Образовање на руском“, који је за- почет 2014. године, је за мање од годину дана постојања овог интернет окупљено 92 516 слушалаца, у оквиру чега 4 321 професора (Интернет: Pushkin Online <https://pushkininstitute.ru/?locale=en>).

на грађане обезбеђује се различитим средствима и методама. Информативни програми, намењени за формирање и пласирање имиџа земље, којима се упознаје масовни аудиторijум са њеним пројектима и позицијом по одређеним питањима светске политике, представљају најразвијенији инструмент „меке моћи“, неопходан за остваривање одређених политичких циљева⁶³. При томе, значајно место у укупном управљају свешћу имају нове комуникацијске околности и посебно доминација Интернета, социјалних мрежа, блогова и њиховог утицаја на темељне промене у односу на политичке процесе и друштвене релације.⁶⁴

Закључак

Јавна дипломатија је актуелан феномен који се у међународној пракси користи са сврхом постизања спољнополитичких интереса државе.

Позитивни аспекти јавне дипломатија се односе на изградњу односа: разумевањем потреба друге земље културе и народа; комуникацијом свим постојећим каналима и инструментима; исправљање погрешних визура и перцепција; изналажењем области од заједничког вредносног опредељења. Потребно је установити однос према којем је јавна дипломатија преточена у јавну слику, опште поимање, краће имиџ, јавно добро које се може и треба креирати на свим нивоима комуникације, од индивидуалне, до организационо – системске.⁶⁵

Међутим, јавна дипломатија у функцији хибридног угрожавања националне безбедности, представља моћан инструмент којим је могуће значајно нарушити опште и одбрамбено – безбедносне капацитете државе. Наиме, интензивним деловањем, могуће је у општој јавности државе постићи пресликавање идентитета интереса. Надаље, овакво стање доприноси креирању амбијента у коме је нација спремна да препозна интерес друге нације као сопствени, чиме се директно нарушава општа спремност на евентуални одбрамбени став и деловање. Поре тога, оваквим приступом, постиже се подршка осталим агресивним наступима споља, који могу имати последице у области економије, енергетике, одбрамбене индустрије, политичке стабилности, спољне политике и дугорочног нарушавања сопственог идентитета. У складу са тим, као евентуални одговор на агресивни притисак инструмената јавне дипломатије, који могу имати за циљ било који од набројаних негативних ефеката, потребно је инсистирати на односима реципроцитета заснованог управо на декларисаном ставу да јавна дипломатија спаја народе и помаже узајамној сарадњи.

Наведени приступи практичног организовања јавно дипломатског наступа усмереног ка конкретним резултатима, указују на потребу операционализације јавне дипломатије, са сврхом њене институционалне улоге у вези са питањима националне безбедности. При томе, ради операционализације резултат у сврху хибридних фор-

⁶³ Мирослав Б. Младеновић, Јелена Г. Пономарева, „Мека моћ“ Русије – услов њеног геополитичког успона, Београд: Српска политичка мисао, 1/2016год. 23. vol. 51, стр. 11-29 (15).

⁶⁴ Manuel Castells, *The Rise of the Network Society, the Information Age: Economy, Society and Culture*, Vol. 1. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, 1996.

⁶⁵ Mark Leonard, 2002, стр. 8-10.

ми остваривања интереса, посебно у области одбране и безбедности, неопходно је њено централно планирање и ангажовање на свим нивоима примене (стратешко планирање, оперативно спровођење, тактичка примена и евалуација) чиме се могу остварити максимални ефекти ангажовања ресурса и остваривање дугорочних националних циљева у сфери одбране и безбедности. Приступ планирању стратегије јавне дипломатије потребно је да има перцептивни и холистички однос из разлогом потребе остваривања конкретних ефеката у борби за свест и вољу изложене стране јавности.

Литература

- [1] Малыхин, М., (2015, фебруар 19). Российские вузы увеличат прием иностранных студентов. *Ведомости*, Москва.
- [2] Младеновић, М., Пономарева, Ј., (2016). „Мека моћ“ Русије – услов њеног геополитичког успона“. *Српска политичка мисао*, 1/2016. год.. 23. vol. 51.
- [3] Срби и Руси браћа заувек: Братске односе Србије и Русије не може нико покварити а ево и зашто (2017, March 27). *Kremlin*. <http://kremlin.rs/crbi-i-rusi-braca-zauvek-bratske-odnos>.
- [4] An Understanding of the German note. (1916, May 9). *Boston Herald*.
- [5] Armstrong, M., (2009). *Operationalizing Public Diplomacy. Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Routledge, New York.
- [6] Berlin Socialist organ calls program too vague, (1917, December 28). *Washington Post*.
- [7] Carr, E., (1946). *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan & Co.
- [8] Castells, M., (1996). „The Rise of the Network Society, the Information Age“. *Economy, Society and Culture*, Vol. I. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell.
- [9] Cull, N., (2009). *Public Diplomacy before Gullion - The Evolution of a Phrase*, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, New York, 2009,
- [10] Cull, N., (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles: Figueroa Press.
- [11] Cull, N., *Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase*; Internet: <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/16/02/2017>.
- [12] Dao, J., & Schmitt, E., (2006, February 19). Pentagon Readies Efforts to Sway Sentiment Abroad. *New York Times*.
- [13] Department of the Army (2008) *Field Manual No. 3-0: Operations*, Washington, DC.
- [14] Dizard, W., (2004). *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U. S. Information Agency*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- [15] Echevarria, A., (2003). „Clausewitz's Center of Gravity: It's Not What We Thought“. *Naval War College Review* LVI, no. 1.
- [16] Forty-First Congress, Third Session. (1871. January 20). *New York Times*.
- [17] Gonesh, A., Melissen, J., (2005). *Public, Diplomacy: Improving Practice*. Netherlands Institute of international relations.
- [18] Henrikson, A., (2006). *What Can Public Diplomacy Achieve?*. Netherlands Institute of International Relations.
- [19] Hoffman, F., G., (2016), *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs. Hybrid Threats*, Internet: <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybridthreats/>, 12/02/2017.

- [20] Hofman., F.,G., (2007), *Conflict in the 21st Century-The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies.
- [21] International Student, Study Abroad Resource Center. URL: <http://www.internationalstudent.com/:12/01/2016>
- [22] Kelley, J., (2009). *Between „Take-offs“ and „Crash Landings“, Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Routledge, New York.
- [23] Kofman, M., Rojansky, M., (2015), *A Closer look at Russia's „Hybrid War“*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Cable No. 7, April 2015.
- [24] Kolev, D., (2016). „Tajna diplomatija i interesne sfere: primer Balkanskog poluostrva“. *Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije*, Banja Luka, Godina VI, broj II.
- [25] Leonard, Mark., (2002). *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Centre.
- [26] Lind, W., Nightengale, K., Schmitt, J., Sutton, J., Wilson, G., (1989), „The Changing Face of War: Into the Fourth Generation“, *Marine Corps Gazette*, Oct. 1989.
- [27] Manheim, J., (1994). *Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy: The Evolution of Influence*, NewYork: Oxford University Press.
- [28] Melissen, J., (2005). *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*, in ed. Melissen, J., *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan.
- [29] Ministry of Foreign Policy of the Russian Federation, (2016, December 01) *Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248; 21/02/2017.
- [30] Mitrović, M., (2017) „Ekonomski i energetski aspekti hibridnog ugrožavanja nacionalne bezbednosti“, *Vojno delo*, Beograd, 6/2017.
- [31] Mitrović, M., (2017) „Hibridno ratovanje i asimetrične bezbednosne pretnje“, *Vojno delo*, Beograd, 5/2017.
- [32] Mitrović, M., (2017) „Potencijali uticaja interesnih grupa na spoljnu politiku SAD – slučaj „Kosovo“ “. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, br.162 - 163.
- [33] Morgenthau, H., & Thompson, K., (1985). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 6th ed., New York: Knopf- Random House.
- [34] NSDD No. 77, (1983). *Management of public diplomacy relative to national security*. Interent: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/;31/03/2017>.
- [35] Nye, J., (1990) „The misleading metaphor of decline“ *The Atlantic Monthly*, March 1990.
- [36] Nye, J., (1990, March) „The misleading metaphor of decline“. *The Atlantic Monthly*.
- [37] Nye, J., (2008). *The powers to lead*. New York: Oxford University Press.
- [38] Osgood, K., (2006). *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*. Lawrence: University of Kansas.
- [39] Parry, R., & Kornbluh, P., (1988). „Iran-Contra's Untold Story“. *Foreign Policy* 72 (Autumn).
- [40] President's address to Congress a reply to Hertling's and Czernin's peace terms, (1918, February 12). *Washington Post*.
- [41] Pushkin Online <https://pushkininstitute.ru/?locale=en>
- [42] Qiao, L., Xiangsui, W., (1999). *Unrestricted Warfare*. PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing.
- [43] Rabasa A., (2007). *Building Moderate Muslim Networks*. Santa Monica, CA: RAND.
- [44] Renz, B., Smith, H., (2016) *Russia And Hybrid Warfare –Going Beyond The Label*. Finnish Prime Minister's Office, Government's analysis

- [45] Snow, N., (2009). *Rethinking Public Diplomacy, Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.
- [46] Taillard, M., (2012) *Economics and modern warfare*. Palgrave Macmillan.
- [47] Taylor, P., (2009). *Public Diplomacy and Strategic Communications. Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.
- [48] The American president with a laudable desire. (1856, January 15). *Times*, London.
- [49] Tzu, S., (2000) *Art of War- Chapter 3: Attack by Stratagem*, Allandale, Leicester
- [50] Vilkoks, D., Kameron, G., Olt, F., & Ejdži V., (2006). *Odnosi s javnošću – Strategije i taktike*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- [51] *Военная доктрина Россијској Федерациј*, Moskva, 2010.
- [52] *Военная доктрина Россијској Федерациј*, Moskva, 2014.
- [53] Walker, V., (2012). „From the Bottom of Our Souls, We Hate You’: the Challenge for American Public Diplomacy Today“, *Diplomatic Academy Proceedings*, Vol. 9, No. 1, Zagreb, Croatia: Diplomatic Academy.